

**PIERRE
AUGER**
OBSERVATORY

Obserwatorium Pierre Auger

Henryk Wilczyński
Instytut Fizyki Jądrowej PAN

Skala odległości

jednostka astronomiczna: $1\text{ au} \approx 150\text{ mln km}$

parsek: $1\text{ pc} \approx 3.26\text{ lat świetlnych} \approx 206\,000\text{ au}$

średnica Galaktyki: $\sim 30\text{ kpc}$

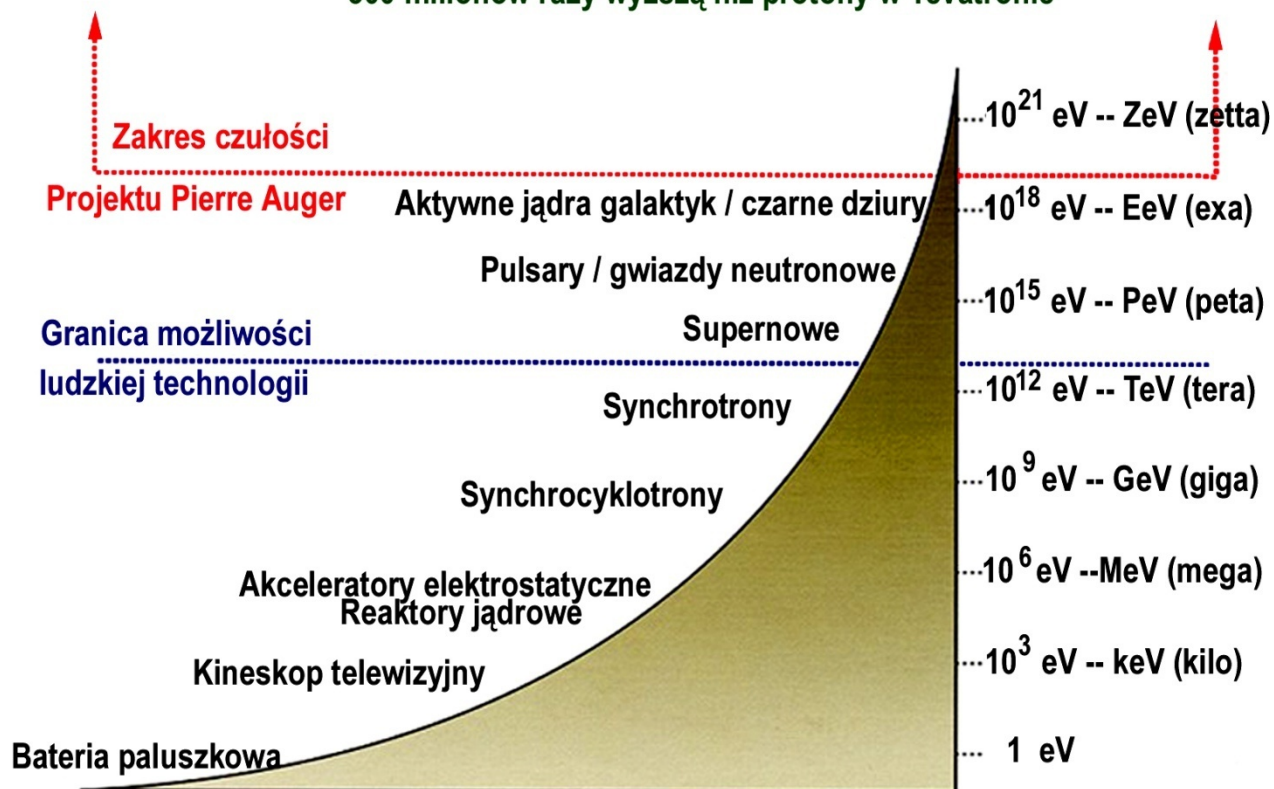
odległości do kwazarów: $> 500\text{ Mpc}$

granica widzialnego Wszechświata: $\sim 4.5\text{ Gpc}$

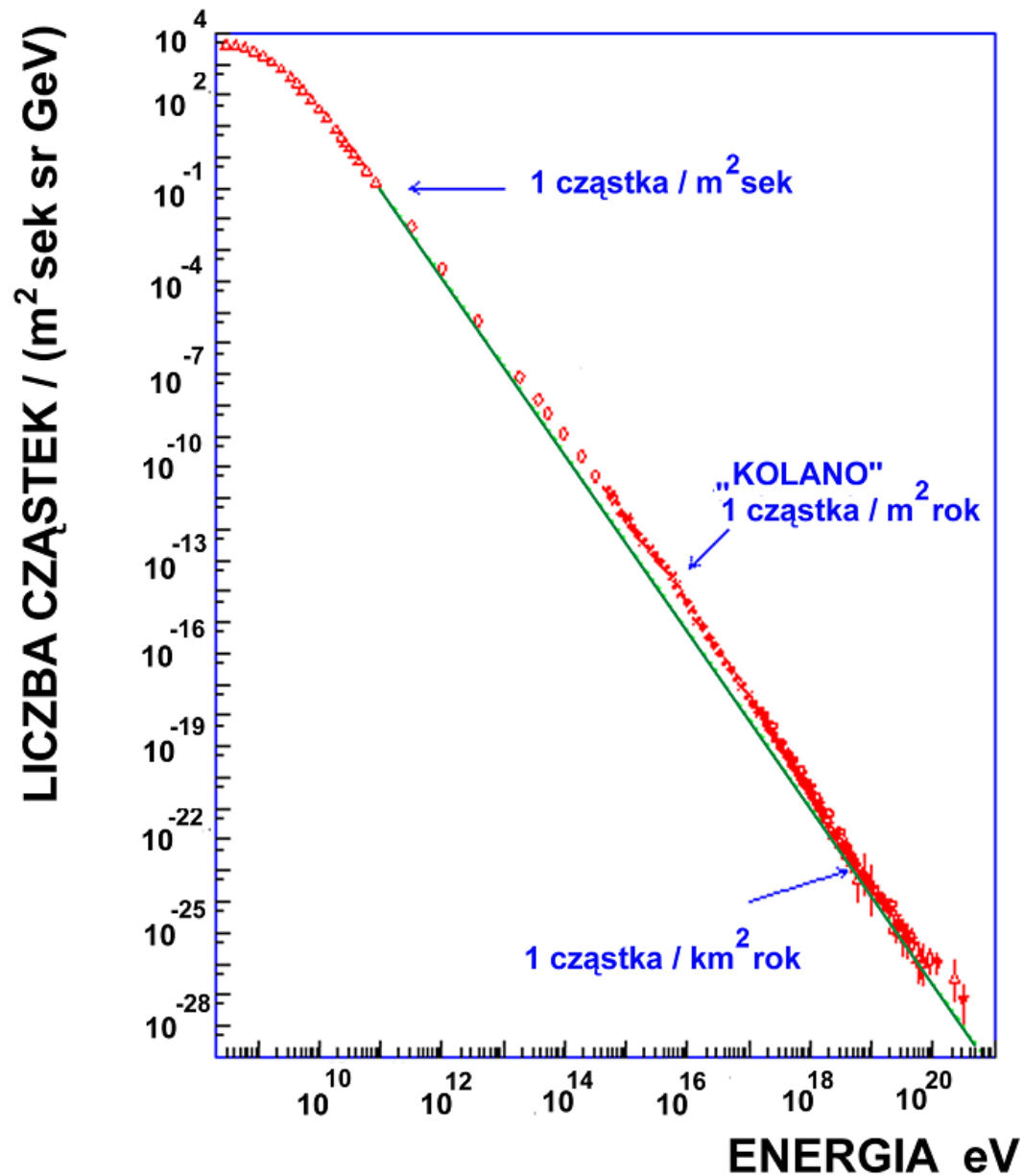
Skala energii

ENERGIA	NOTACJA NAUKOWA	SKRÓT	WZGLĘDEM TEVATRONU
1 000 eV	10^3 eV	1 keV	Jedna miliardowa
1 000 000 eV	10^6 eV	1 MeV	Jedna milionowa
1 000 000 000 eV	10^9 eV	1 GeV	Jedna tysięczna
1 ... 12 zer ...	10^{12} eV	1 TeV	Jeden
1 ... 15 zer ...	10^{15} eV	1 PeV	Tysiąc razy
1 ... 18 zer ...	10^{18} eV	1 EeV	Milion razy
1 ... 20 zer	10^{20} eV	100 EeV	Sto milionów razy

Najwyższej energii cząstka promieni kosmicznych ma energię
300 milionów razy wyższą niż protony w Tevatronie

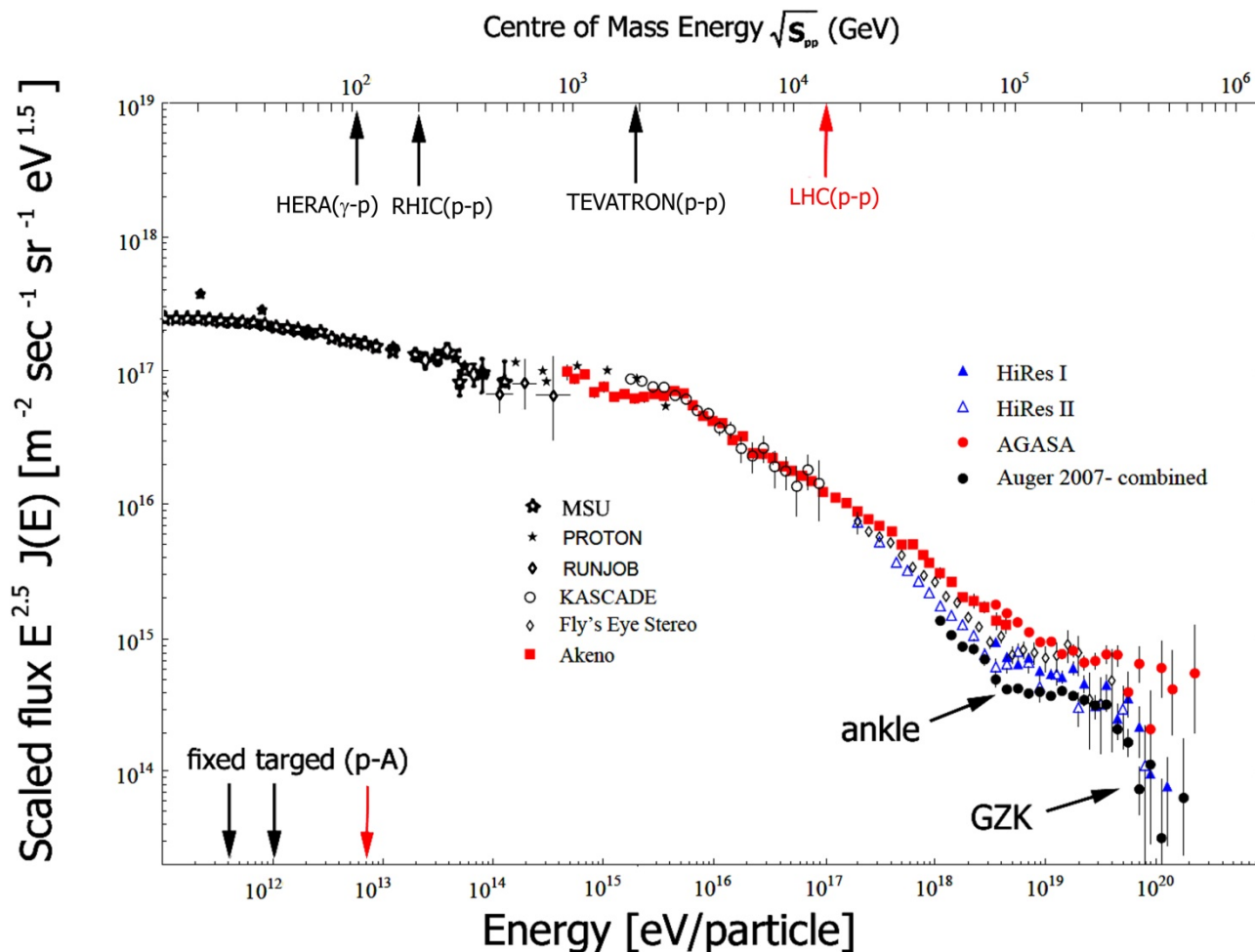

Widmo energii promieni kosmicznych

Energie akceleratorów i promieni kosmicznych

Cosmic ray energy spectrum - 2008

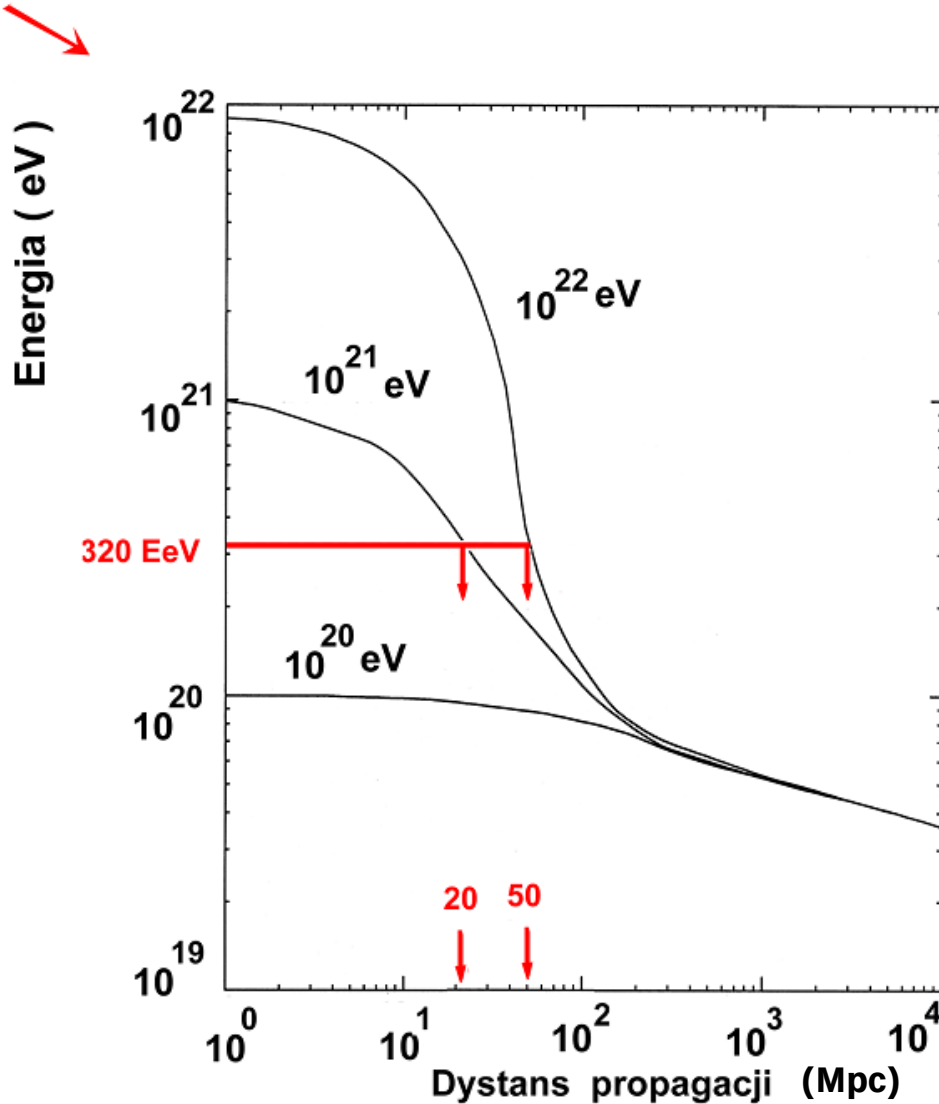
w badaniach wielkich pęków

trzeba **ekstrapolować** własności oddziaływań jądrowych do wysokich energii

Obcięcie Greisena-Zatsepina-Kuzmina (GZK)

Energia
u źródła

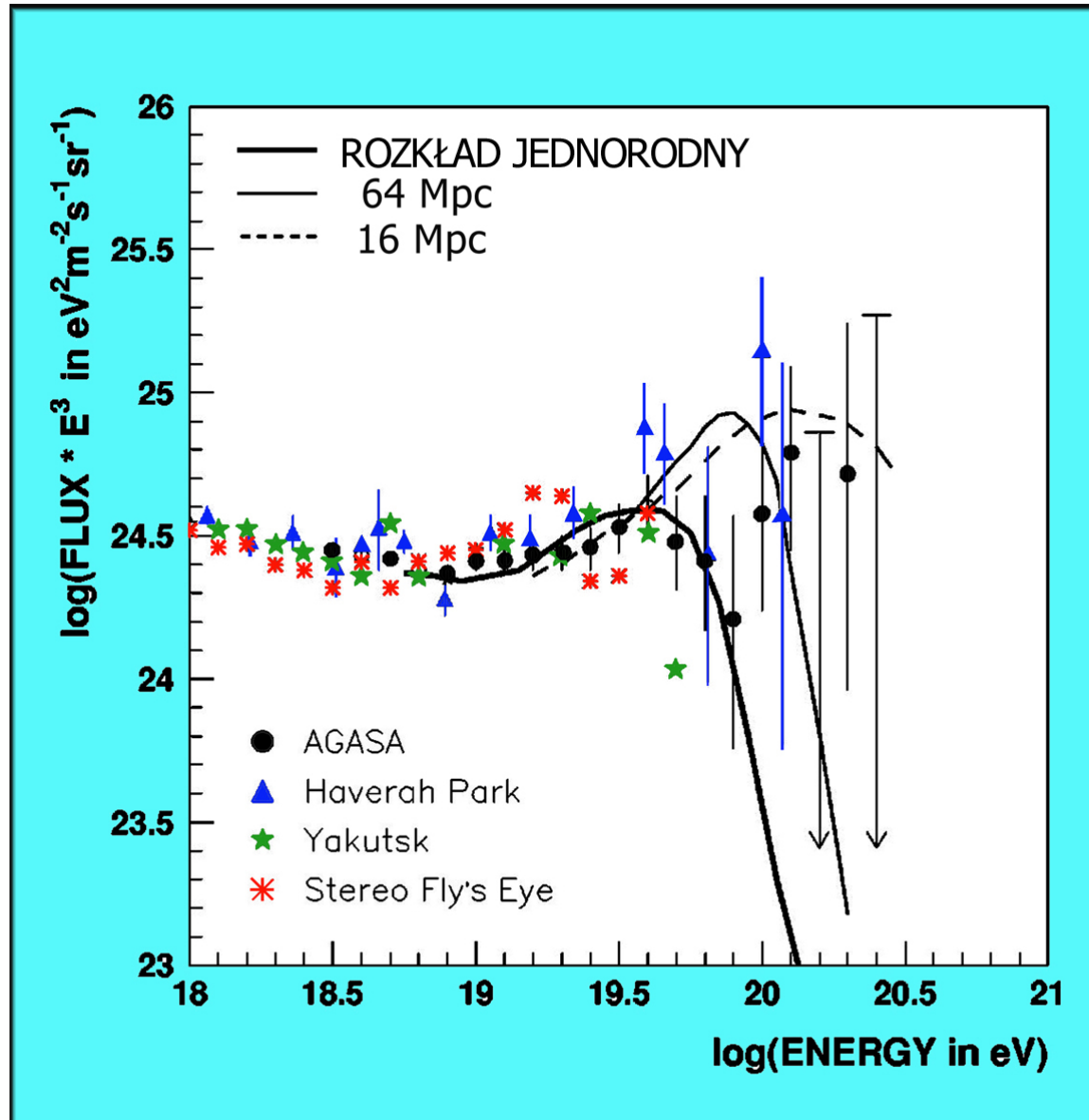

ODDZIAŁYWANIA Z MIKROFALOWYM PROMIENIOWANIEM
RELIKTOWYM PRZY $E \gtrsim 5 \cdot 10^{19}$ eV

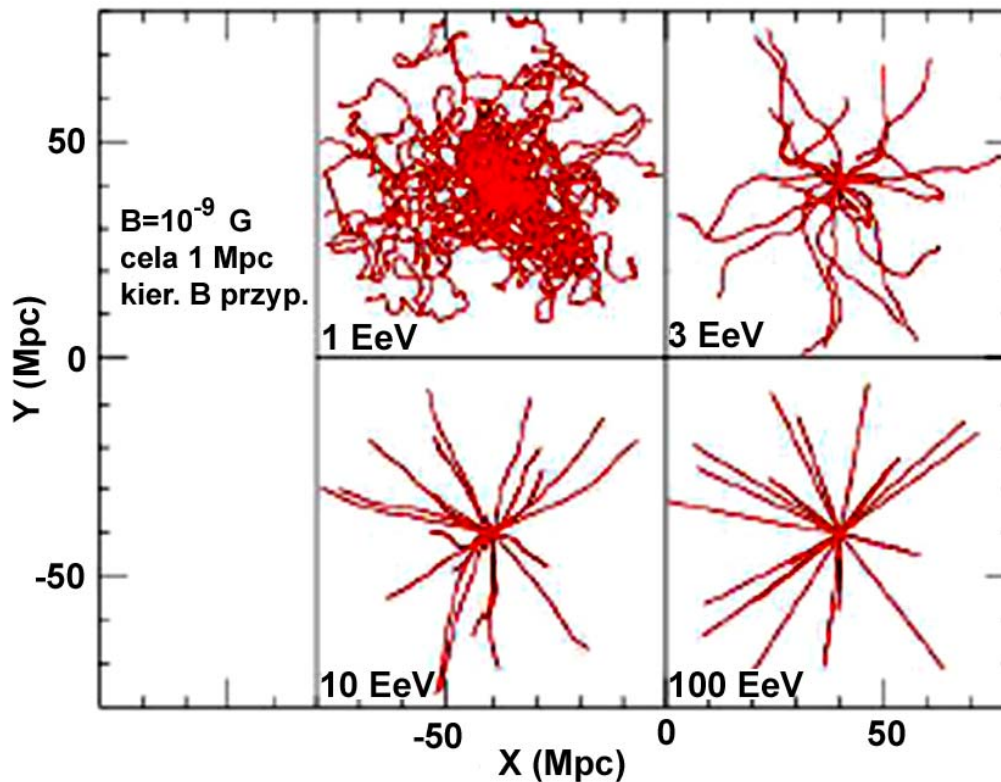
- FOTOPRODUKCJA : $p\gamma_{2.7} \rightarrow p\pi^0$
 $n\pi^+$

Dla $E > 100$ EeV źródła muszą być bliżej
niż ~ 50 Mpc

Efekt GZK w widmie energii

Propagacja promieni kosmicznych poza Galaktyką

rzut trajektorii 3D
na płaszczyznę XY

Odchylenie toru przy skrajnie wysokich energiach

$$\Theta \approx 0.3^\circ (L_{\text{Mpc}} Z B_{\text{nG}}) / E_{20}$$

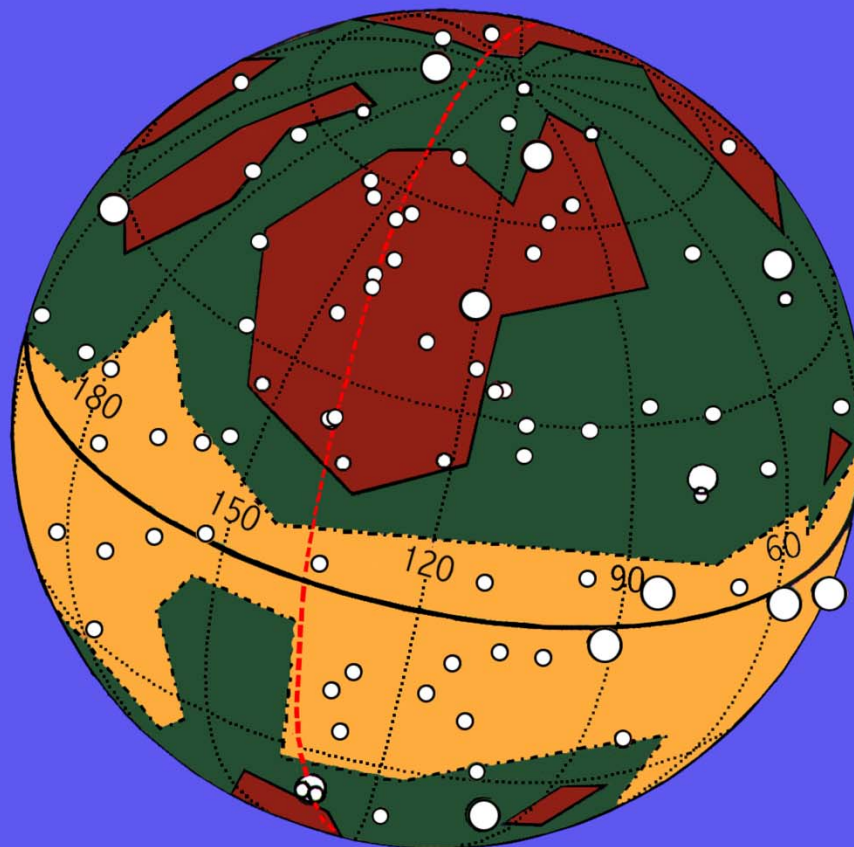
$$\Theta \approx 0.3^\circ \text{ dla } L=1\text{Mpc}, B=1 \text{ nG}, E=100 \text{ EeV}$$

$$\Theta \approx 10^\circ \text{ dla } L=100 \text{ Mpc}, E=300 \text{ EeV}$$

⇒ kierunek do źródła - „astronomia cząstek naładowanych”!

ROZKŁAD KĄTOWY PROMIENI KOSMICZNYCH NAJWYŻSZYCH ENERGII

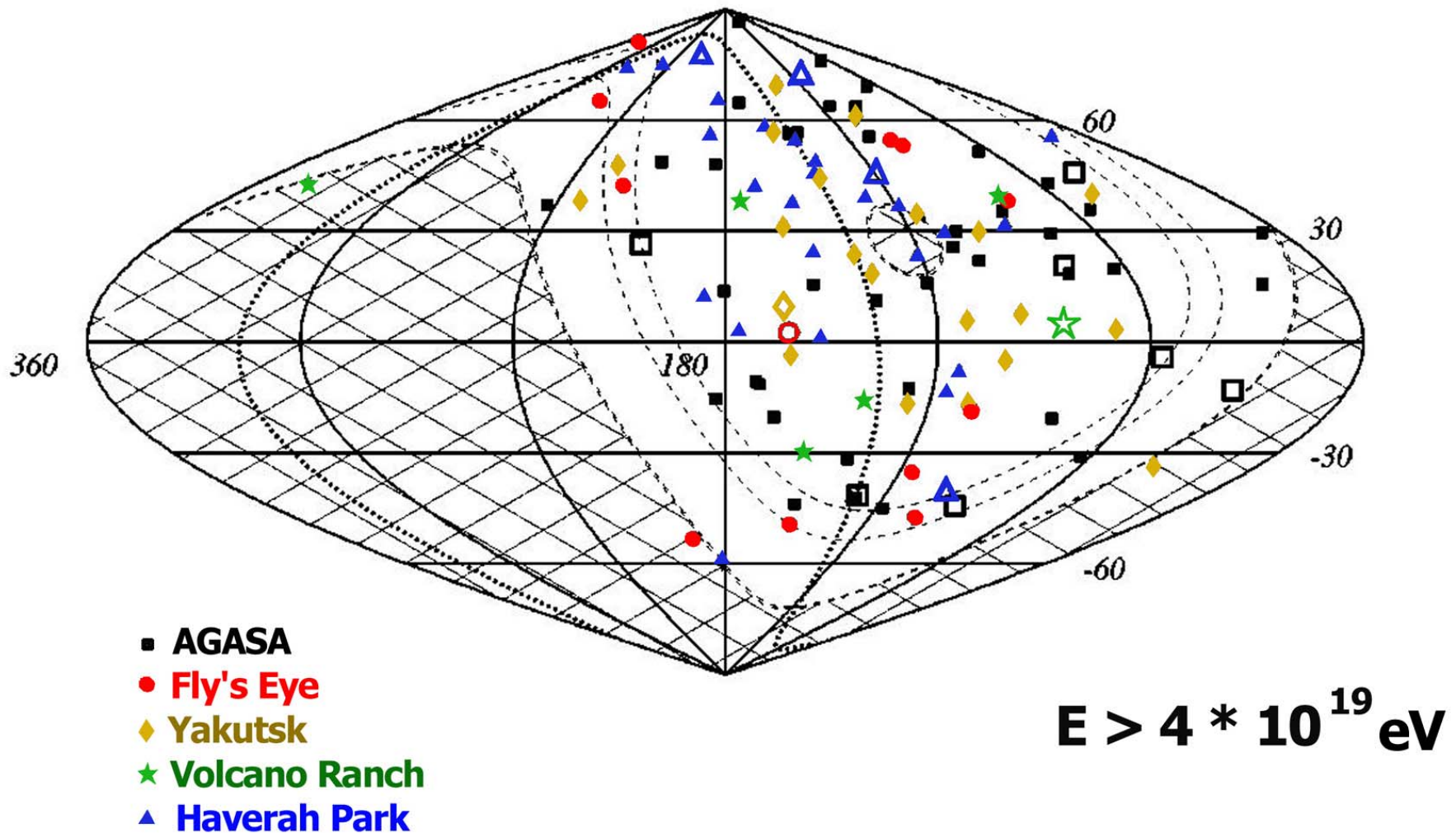
■ Duża koncentracja
bliskich galaktyk

■ Obszary puste

• $E > 40 \text{ EeV}$

● $E > 100 \text{ EeV}$

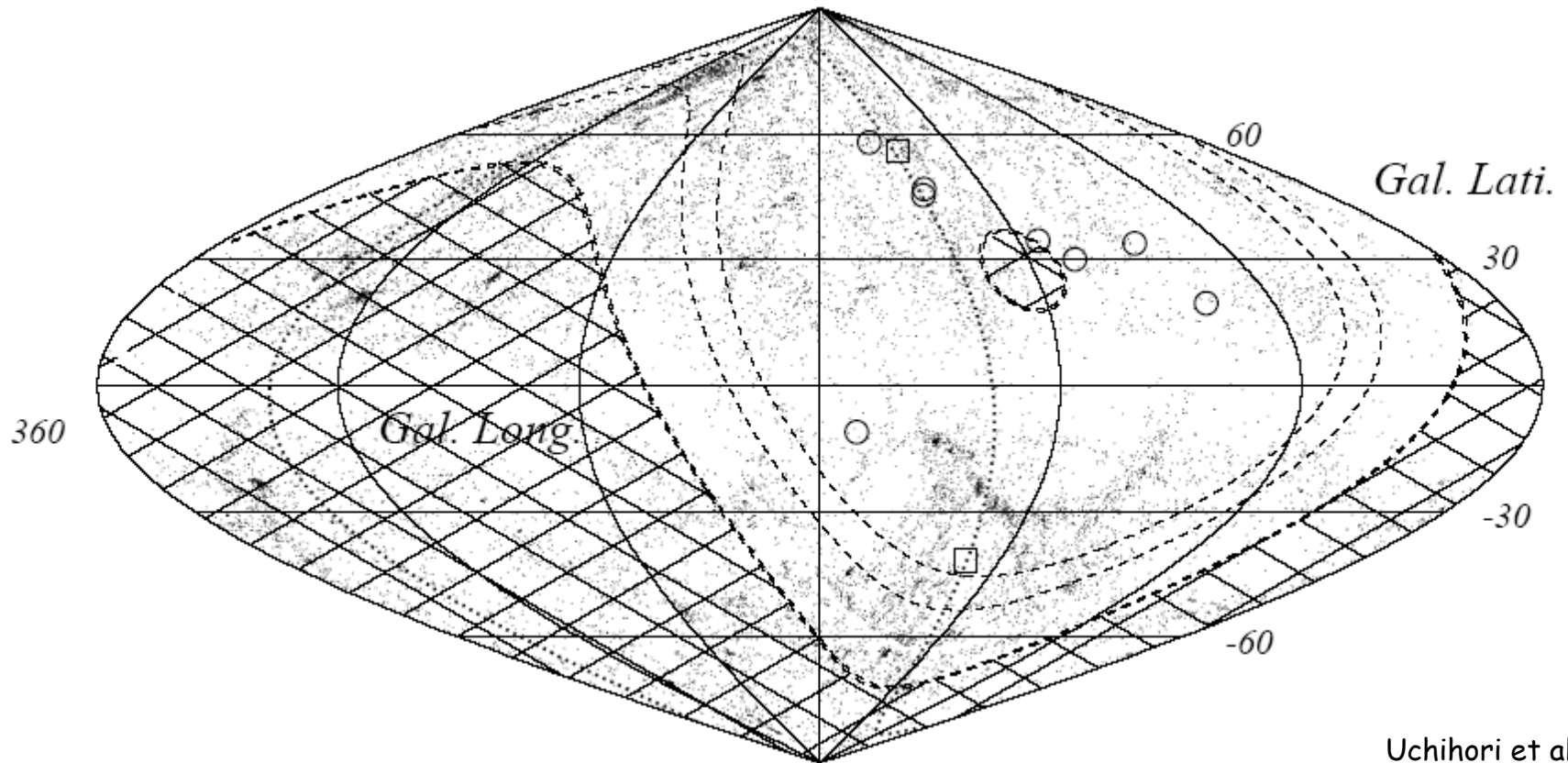
Rozkład kierunkowy promieni kosmicznych

Izotropia w dużej skali - pochodzenie pozagalaktyczne?

Rozkład pobliskich galaktyk

Galaktyki w odległościach < 100 Mpc

Uchihori et al. 1999

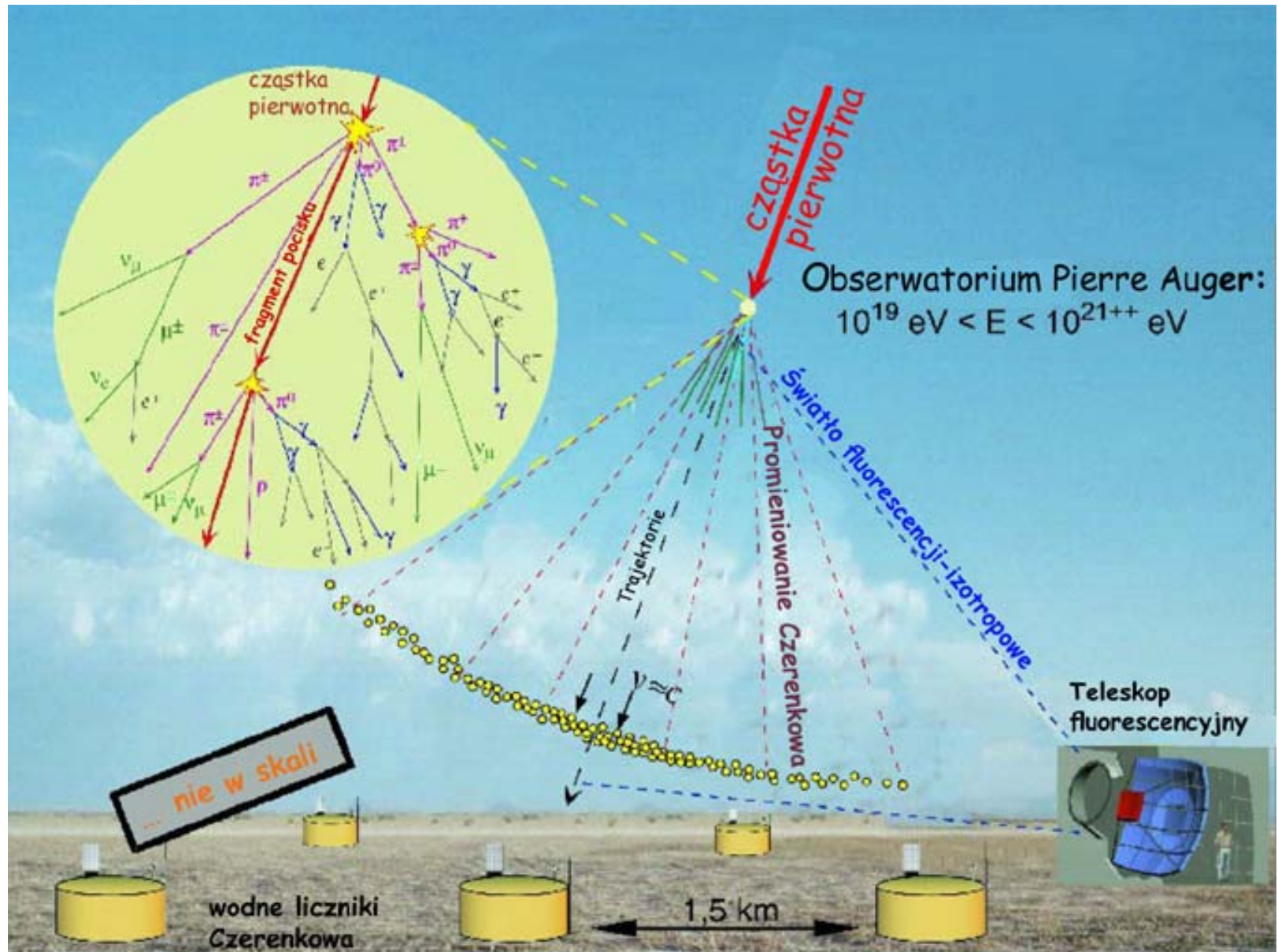
Nie widać korelacji kierunków z rozkładem galaktyk w odległościach < 100 Mpc, ale obserwuje się korelacje w małej skali $\Delta\Theta < 2.5^\circ$

Hipotetyczne źródła promieni kosmicznych skrajnie wysokich energii

- przyspieszanie stopniowe w dużych obiektach
(proces Fermiego I rzędu)
np.: radiogalaktyki, zderzenia galaktyk, gromady galaktyk
- silne pola elektromagnetyczne wokół zwartych obiektów
np.: pulsary (magnetary!)
- źródła błysków gamma (relatywistyczne fale uderzeniowe)
- źródła egzotyczne: defekty topologiczne, cząstki reliktowe, itp.
np. hipotetyczne cząstki $X \rightarrow$ kwarki, leptony $\rightarrow$ promienie kosmiczne

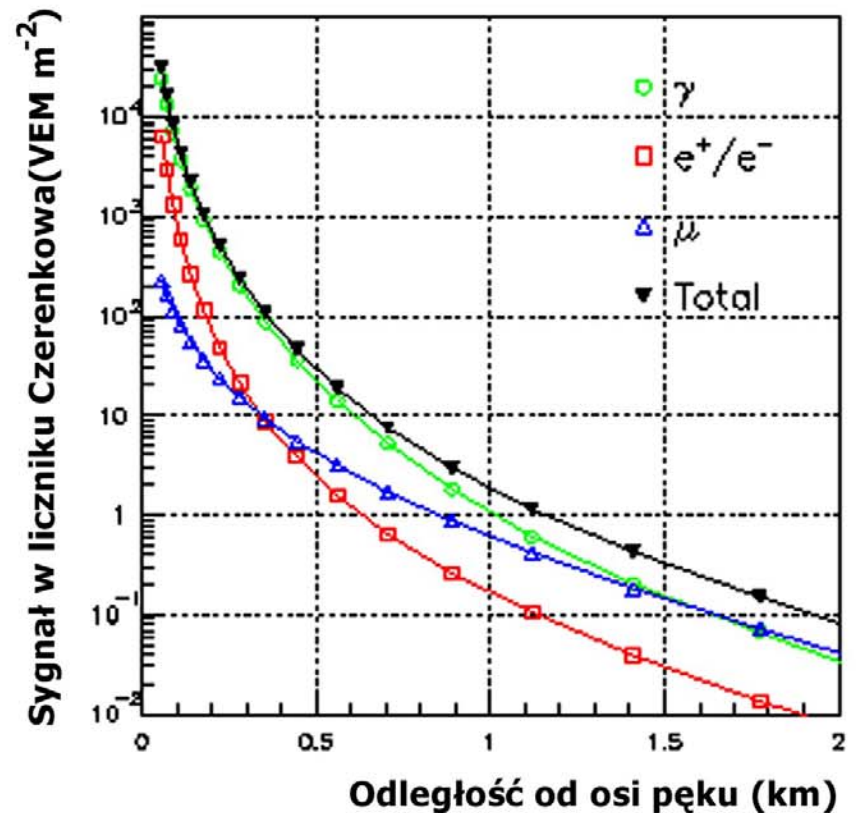
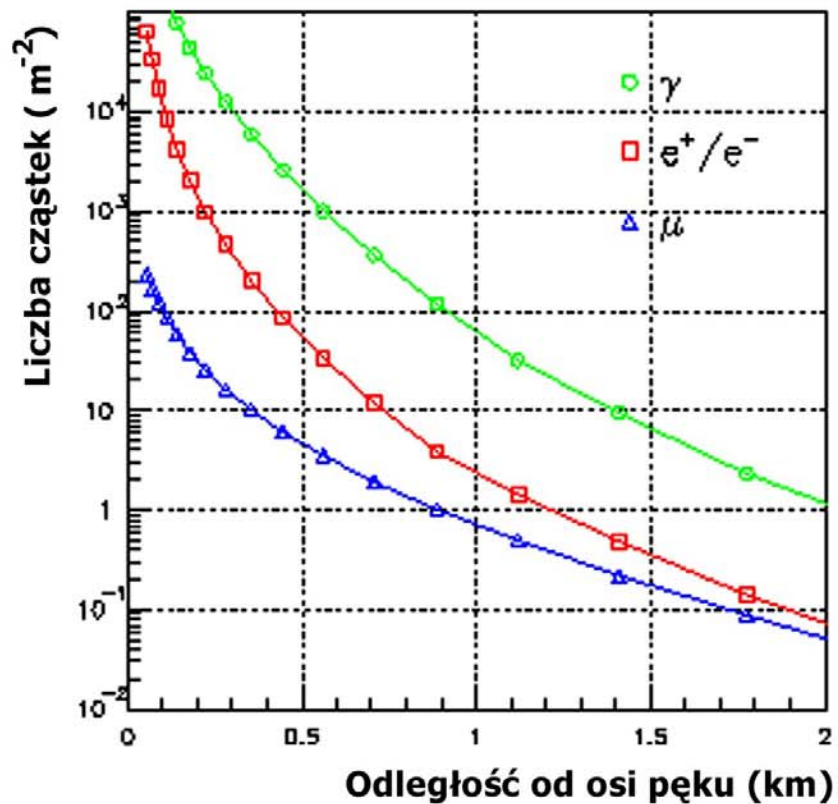

Wielki pęk atmosferyczny

Rozkłady poprzeczne cząstek w pęku

proton $E_0 = 10^{19}$ eV

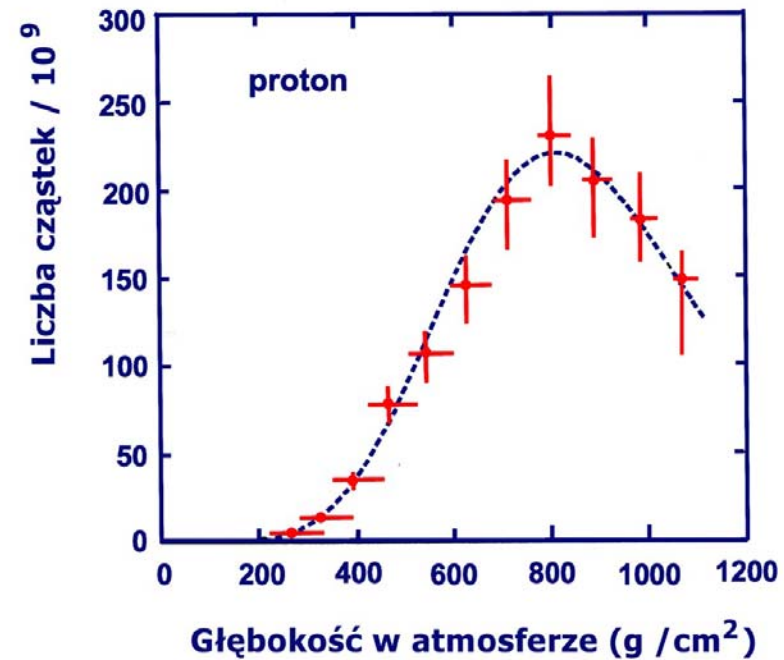
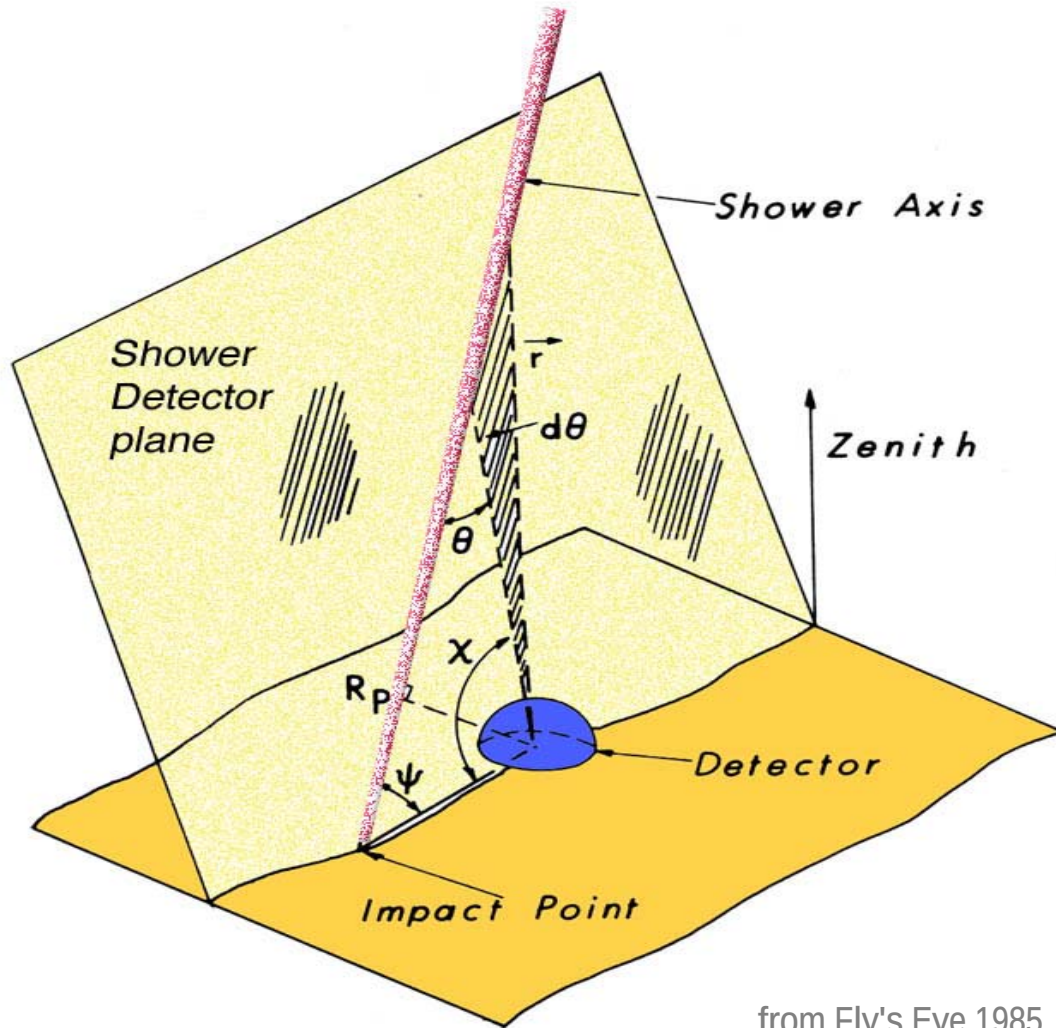

Sieć detektorów naziemnych

CASA

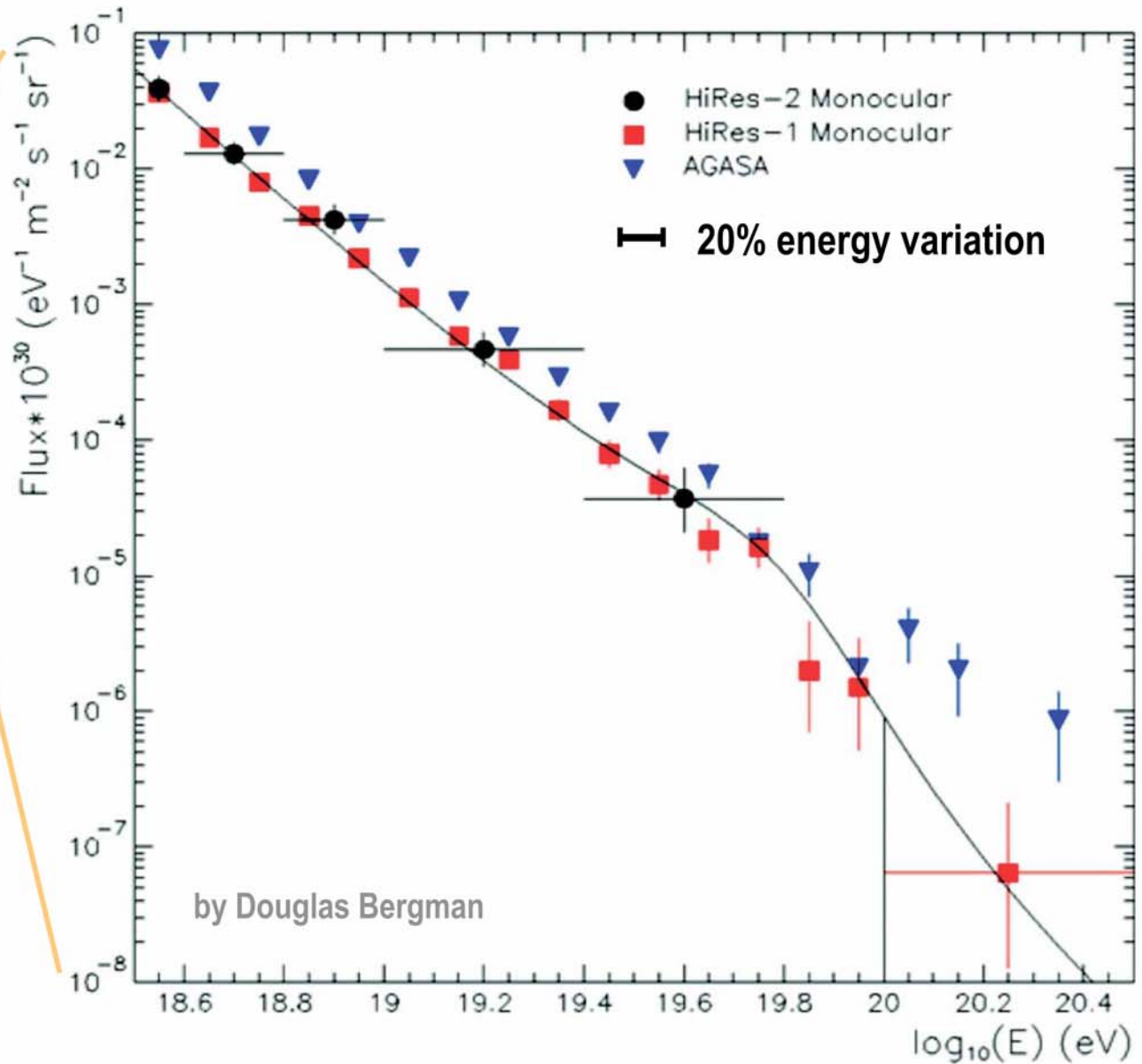
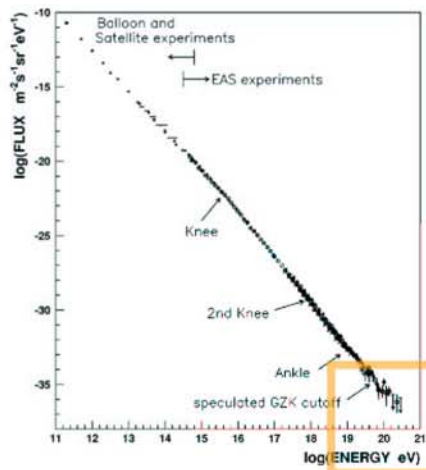
Detekcja metodą fluorescencyjną

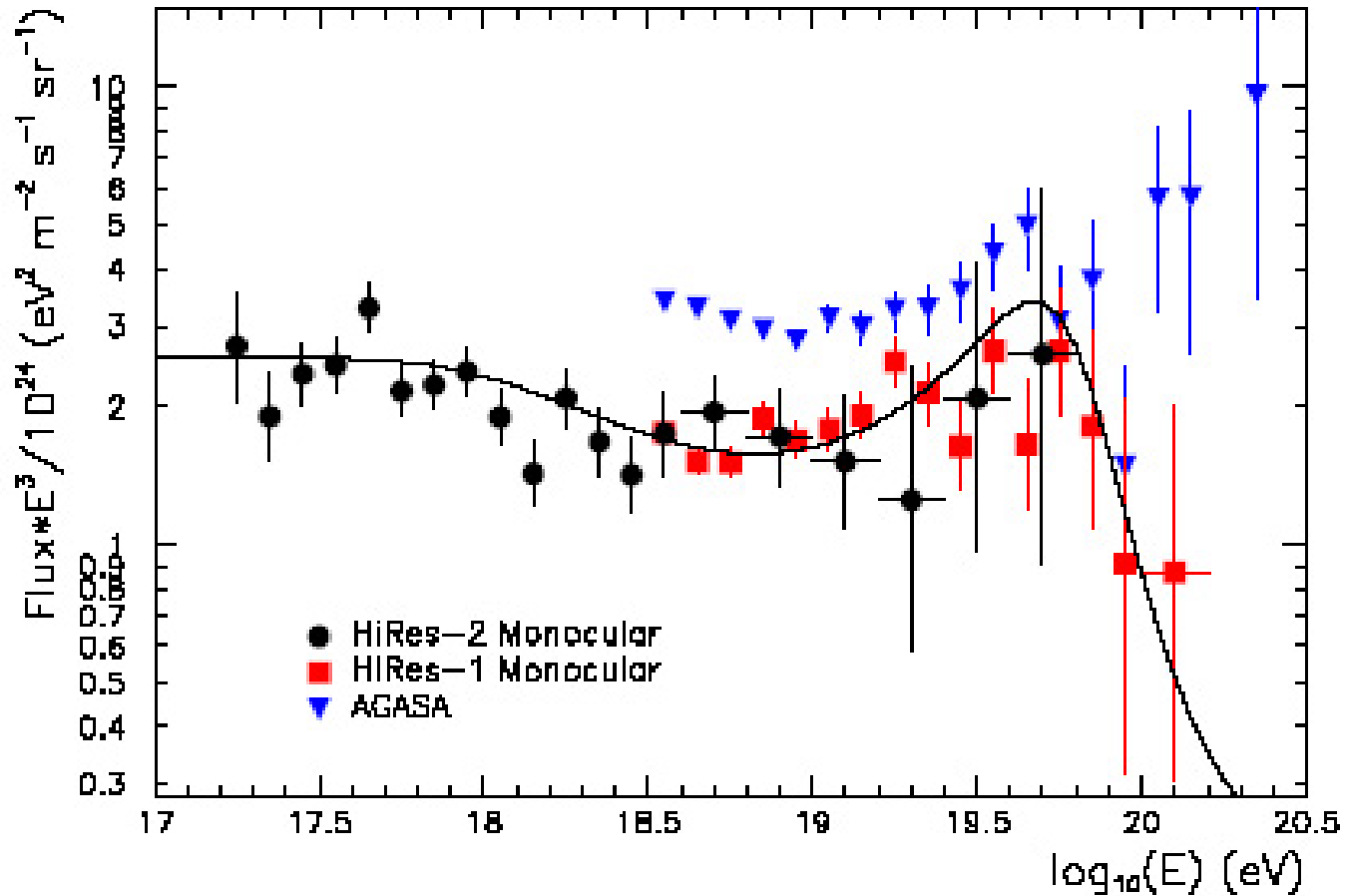
from Fly's Eye 1985

Widmo AGASA i HiRes

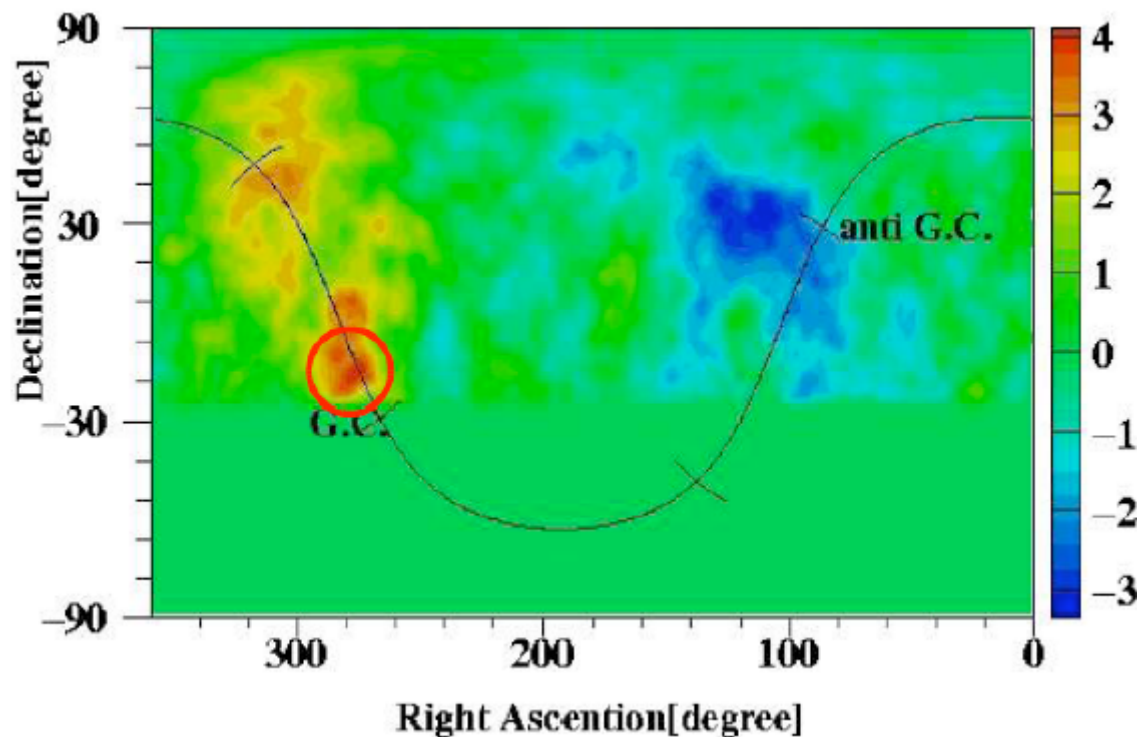
Widmo AGASA i HiRes

jest obcięcie GZK?

Anizotropia promieni kosmicznych

AGASA: nadmiar $\sim 4.5\sigma$ blisko centrum Galaktyki $1 < E < 2.5$ EeV; 20 deg
413.6 spodziewanych, 506 przyp. obserwowanych (+22%)

SUGAR: nadmiar $\sim 2.9\sigma$ $0.8 < E < 3.2$ EeV; 5.5 deg
11.8 przyp. spodz., 21.8 przyp. obserw. (+85%)

→ galaktyczne pochodzenie promieni kosmicznych o $E \sim 1$ EeV?

Obserwatorium Pierre Auger

Badanie promieni kosmicznych w zakresie najwyższych obserwowanych energii, $E > 10 \text{ EeV}$:

skład

lekke czy ciężkie jądra, fotony, neutrina, ??

widmo energii

kształt widma w zakresie efektu GZK

rozkład kierunkowy

anizotropia, źródła punktowe

→ wyjaśnienie ich pochodzenia ???

- obserwacja całego nieba - detektory w Argentynie i w USA
- $2 * 3000 \text{ km}^2$ → duża statystyka danych
- hybrydowa detekcja wielkich pęków: dwa układy detektorów

> 350 uczestników

~70 instytucji w 17 krajach (z Polski: IFJ PAN + Uniw. Łódzki)

LOKALIZACJA PÓŁNOCNEGO I POŁUDNOWEGO OBSERWATORIUM PIERRE AUGER

**LOKACJA PÓŁNOCNA:
PROWERS COUNTY,
COLORADO (USA)**

320 km (S-E) od Denver

Wysokość npm : 1125 m

Szerokość geogr : 37,45N

Długość geogr : 102,45W

**LOKACJA POŁUDNIOWA :
EL NIHUIL, MENDOZA
ARGENTYNA**
80 km (S-W) od San Rafael

Wysokość npm : 1300 m

Szerokość geogr : 35,2 S

Długość geogr : 69,2 W

Kampus południowego Obserwatorium Pierre Auger

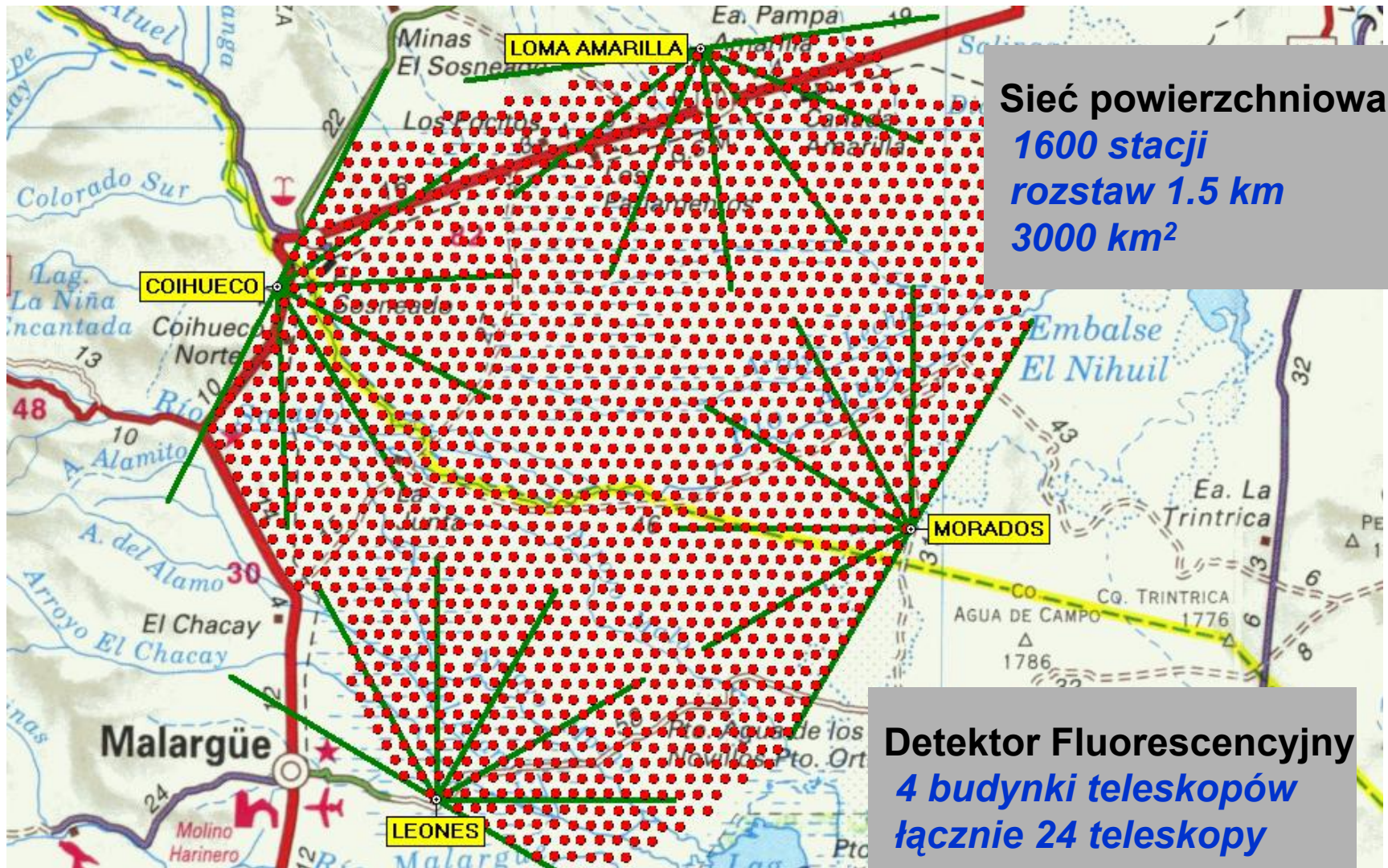

<http://auger.ifj.edu.pl>

www.auger.org

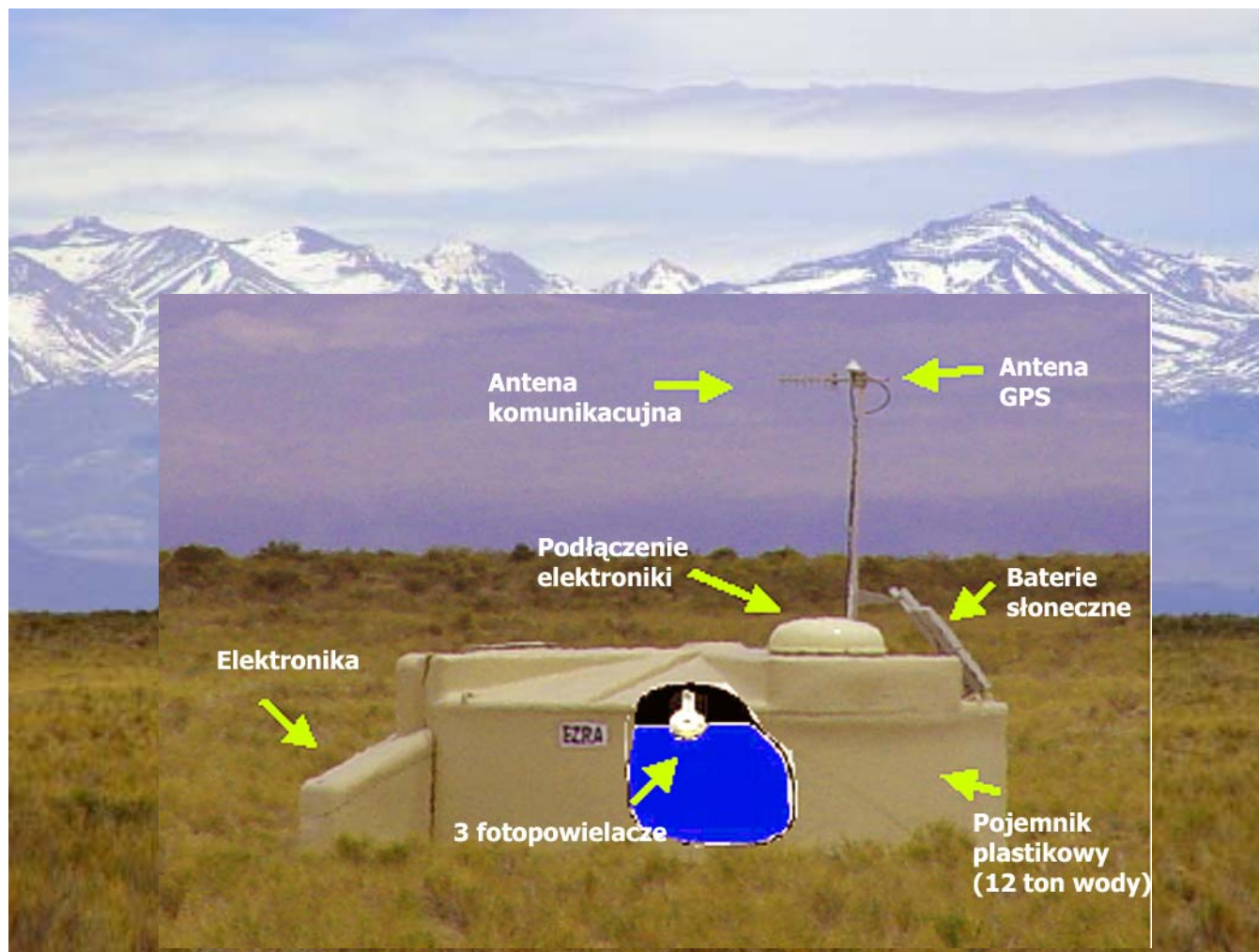

Plan Obserwatorium Pierre Auger

Detektor naziemny

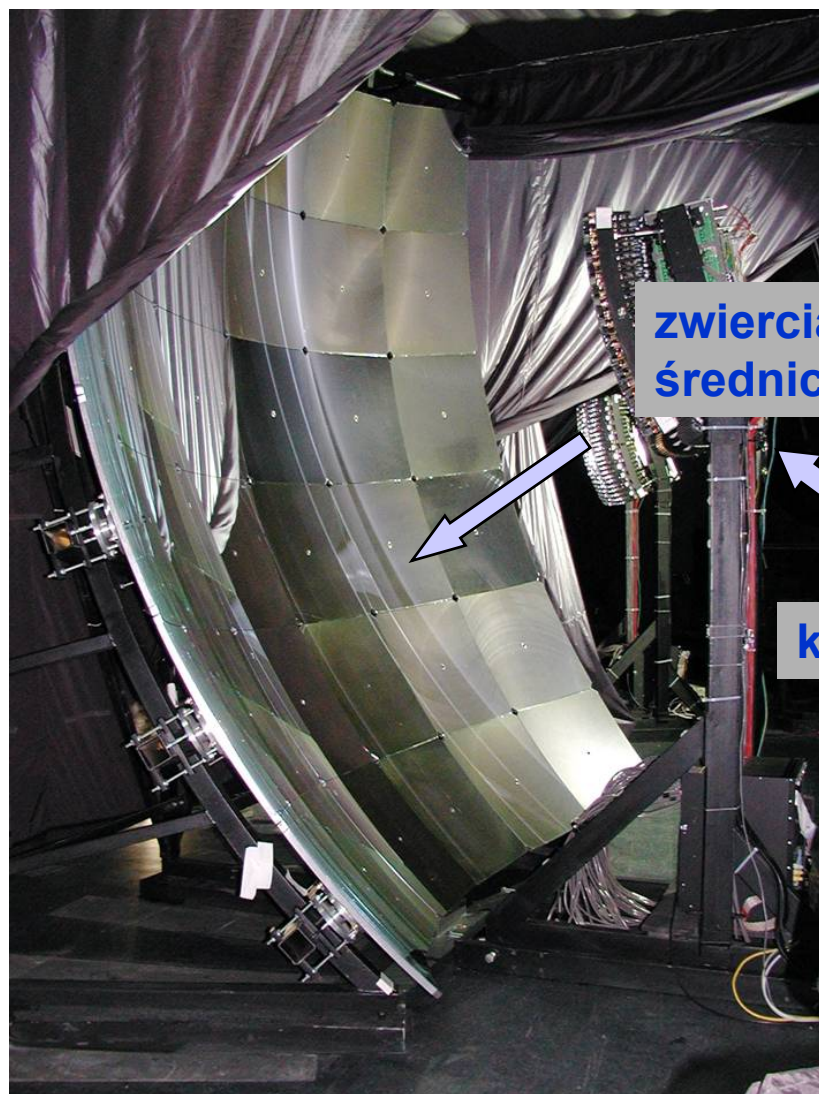

Rozmieszczanie detektorów powierzchniowych

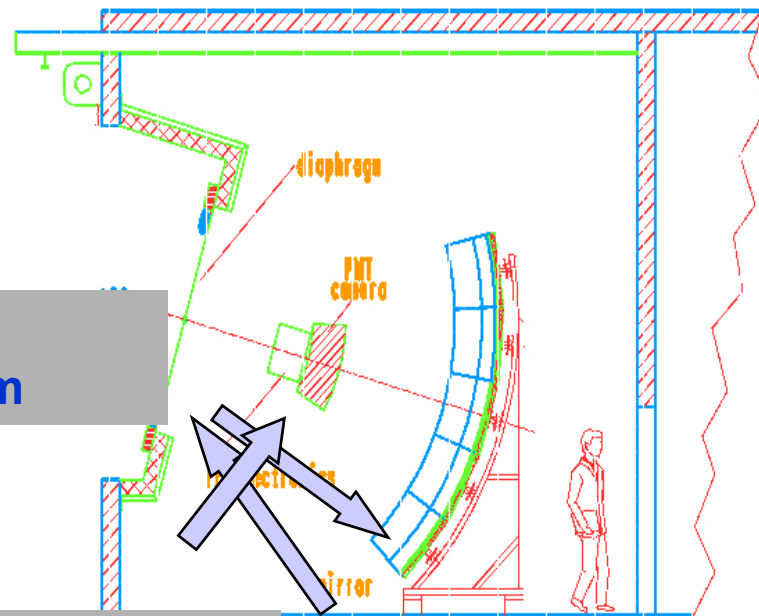

Detektor Fluorescencyjny

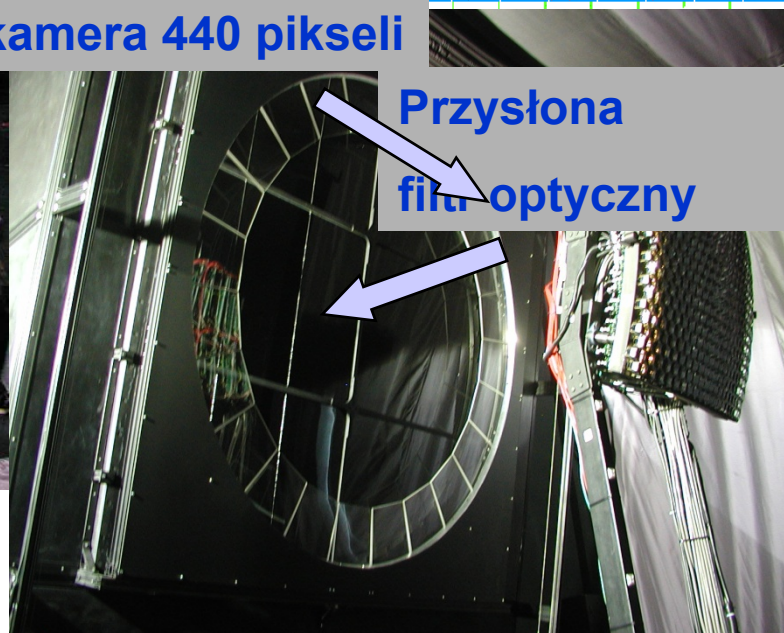

zwierciadło
średnicy 3.4 m

kamera 440 pikseli

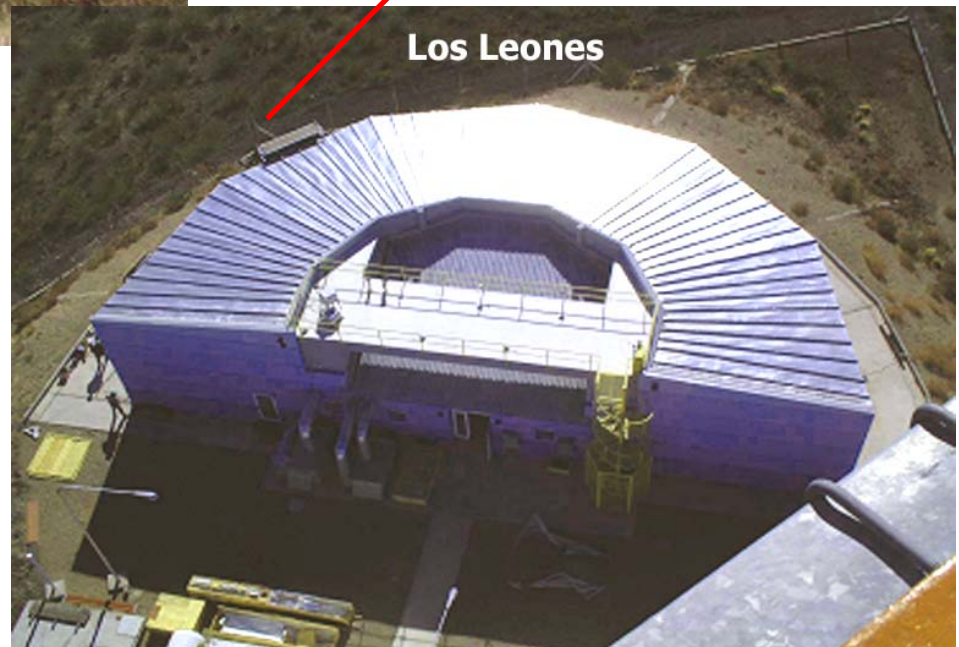
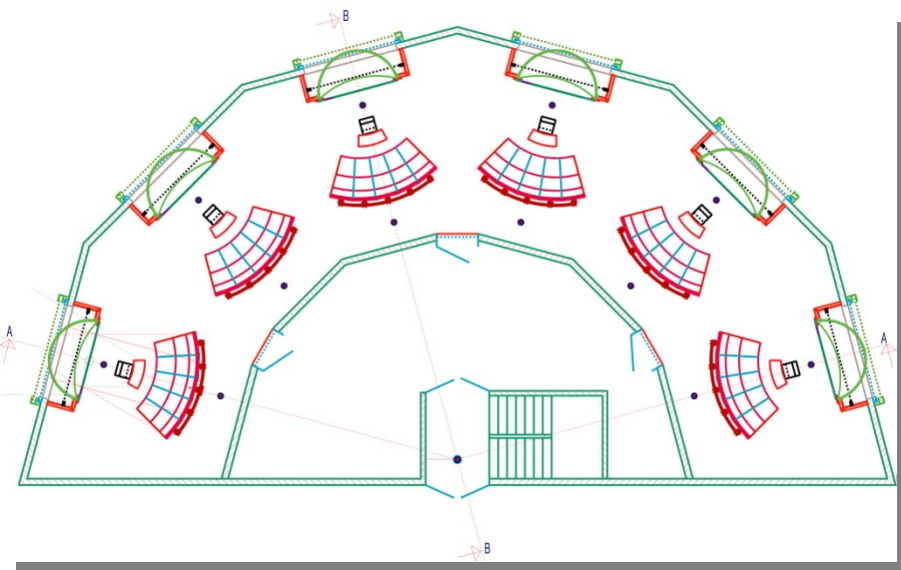
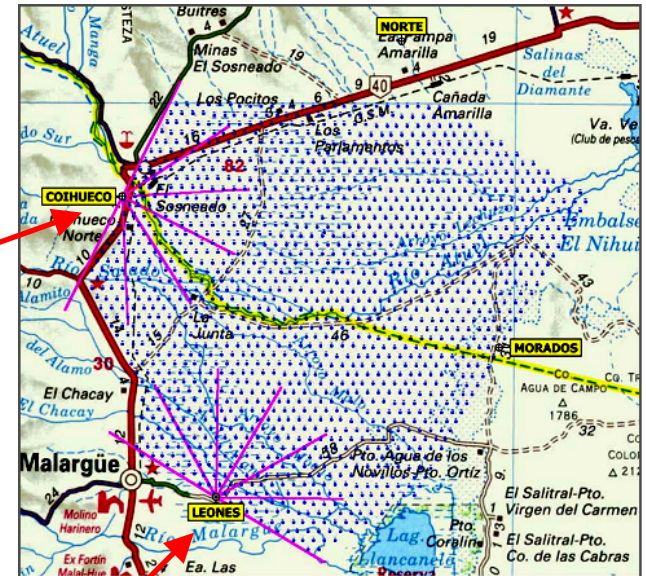
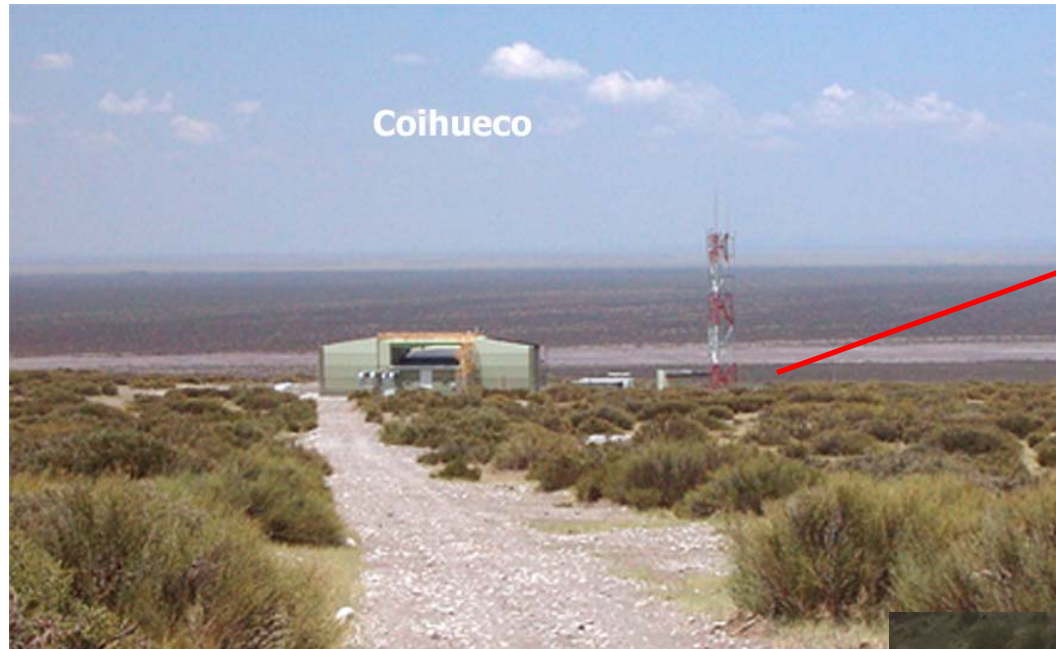

Przysłona
filtr optyczny

Detektory fluorescencyjne

Obserwatorium Pierre Auger już działa!

Budowa południowej części Obserwatorium w Argentynie została ukończona

Akwizycja pełnowartościowych danych pomimo trwającej budowy

Dotychczasowe rezultaty Auger

Nie obserwuje się nadmiaru z centrum Galaktyki

anizotropii wielkoskalowej (dipol)

klasteryzacji [AGASA]

Brak znaczącej korelacji z obiektami typu BL Lac [HiRes]

Obserwacja efektu GZK

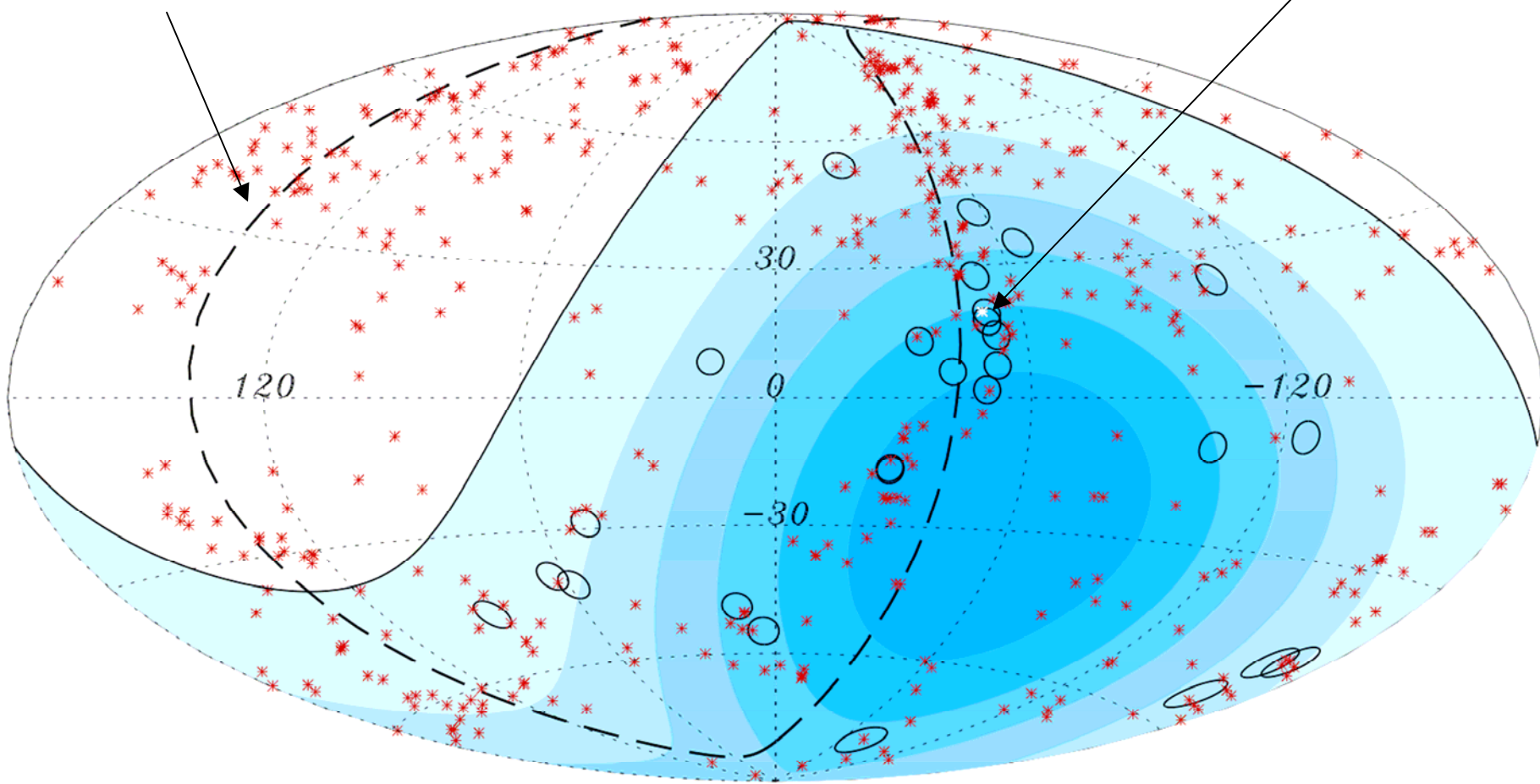
Korelacja z aktywnymi jądrami galaktyk

* 472 AGN $d < 75$ Mpc
(318 w polu widzenia Auger)

○ przyp. $E > 57$ EeV

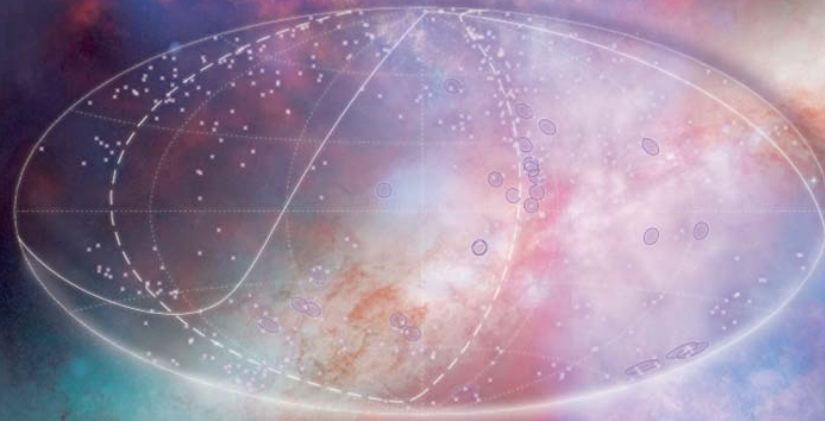
płaszczyzna Supergalaktyki

Cen A

Science

9 November 2007 | \$10

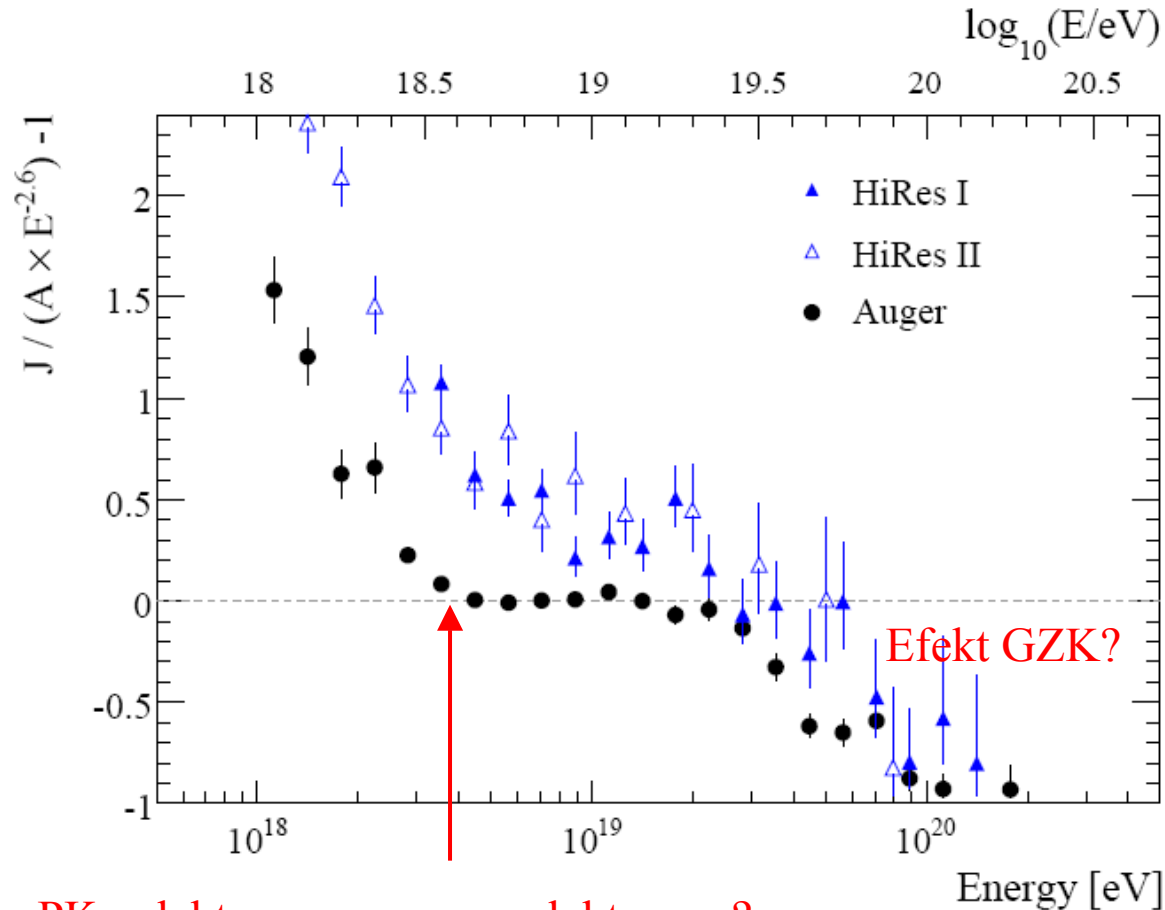

Centaur A

Widmo energii 2009

PK galaktyczne $\rightarrow$ pozagalaktyczne?

Źródła pozagalaktyczne przy najwyższych energiach

Podsumowanie

Dotychczasowe dane nie pozwalały na rozstrzygnięcie

czy istnieje obcięcie GZK w widmie energii?

czy istnieją „punktowe” źródła promieni kosmicznych?

jaki jest skład promieni kosmicznych?

Źródła promieni kosmicznych skrajnie wysokich energii pozostają nieznane

Obserwatorium Pierre Auger dostarcza potrzebnych danych
eksperymentalnych:

duża szansa na odkrycia w dziedzinie astrofizyki i/lub fizyki cząstek

→ znakomite perspektywy pracy badawczej!